

Motion till riksdagen 2017/18:2962

av **Valter Mutz m.fl. (MP)**

Solidarisk ekonomi

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de lokala sparbankernas villkor bör förbättras och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en CDFI-plattform bör etableras och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att underlätta införandet av lokala och regionala valutor och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Riksbanken bör återfå huvudansvaret för penningutgivningen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige när så är möjligt nationellt bör beskatta, eller på andra sätt motverka, kortsiktig spekulation med riskfyllda finansiella instrument och när så inte är möjligt bör agera för detta på europeisk och global nivå, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om den svenska banksektorn i syfte att separera affärsbanker från investmentbanker samt begränsa den statliga bankgarantin till de förra och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att diversifiera Sveriges banksystem på lokal, regional och statlig nivå så att en högre andel av bankerna blir offentligt och kooperativt ägda, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att banker i Sverige ska åläggas att hantera kontanter som garanterar en rimlig servicenivå, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Riksbanken bör återdemokratiseras genom att dess självständighet ersätts med en tydligare politisk styrning och kontroll av att de politiska målen nås, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att låta utreda hur staten, för att påskynda de stora infrastrukturinvesteringar som klimatomställningen kräver, i högre grad skulle kunna låna av sig själv via Riksbanken, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en statlig investeringsbudget och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att AP-fonderna bör ges direktiv att utöva ett aktivt ägarskap i syfte att uppnå en ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling snarare än kortsiktig lönsamhet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att AP-fonderna bör ges tydligare direktiv att delta i nomineringskommittéer och bolagsstyrelser med syfte att nå hållbarhetsmålen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att AP-fonderna bör ges direktiv att investera i fonder för lokal och regional utveckling och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kompetensen i AP-fondernas styrelser, och i bolagsstyrelser där AP-fonderna är representerade, bör breddas till att omfatta även ekologisk och social kompetens och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att premiepensionssystemet bör avvecklas, och att pengarna bör överföras till en offentlig grön investeringsfond där utbetalningarna kommer från avkastningen från reala investeringar i stället för spekulation, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skyndsamt låta utreda en ny företagsform som uttryckligen syftar till att skapa nytta för alla berörda intressenter, inte bara aktieägarna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att låta utreda hur upphandlingsregler och skattelagstiftning kan utformas för att gynna en sådan ny företagsform som nämns i föregående förslagspunkt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att upprätta ett nationellt centrum för solidarisk ekonomi och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stimulera helt eller delvis medarbetarägda företag och utreda vad som skulle krävas för att få till stånd ett ESOP-liknande system i Sverige, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att koldioxidskatten kontinuerligt bör höjas, i den takt som krävs för att Sverige ska ta sitt globala klimatansvar, och att en del av skatteintäkterna jämnt fördelade bör gå tillbaka till alla invånare i vårt land medan resten bör gå till klimatinvesteringar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en kartläggning av våra gemensamma tillgångar, hur var och en av dem bäst förvaltas på ett långsiktigt hållbart sätt, vilka uttag och vilken användning som kan tillåtas inom ramen för bevarande och hur eventuell avkastning fördelas på ett rättvist sätt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återinförande av kronoandelsinstitutet, eller liknande, samt mekanismer som försäkrar att gruvbolag betalar för de miljöskador de orsakat, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppmuntra kommuner att hyra ut mark och ta ut marknadsmässig tomträttsavgäld i stället för att sälja marken för exploatering och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att investeringar i högre grad ska finansieras med markarrenden på marknadsmässig nivå och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att ge kommuner möjlighet att justera den kommunala fastighetsavgiften så att den helt eller delvis består av markvärdesskatt och lägga den på en nivå som är hög nog att motverka spekulation och bubblor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en handlingsplan för ekonomisk jämlikhet och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram lagförslag om ett återinförande av arvsskatt, eventuellt kompletterad med en återinförd gåvoskatt, och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram lagförslag om ett återinförande av förmögenhetsskatt och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fasa ut ränteavdragen och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa RUT- och ROT-avdragen och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över bolagsskatten och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Vi lever i en tid av sammanfallande kriser. Det ekonomiska systemet måste ändras i grunden om vi ska kunna hejda klimatförändringarna och därtill få stopp på den skenande ojämlikhet som hotar att spränga våra samhällen till särhällen. Många hänger sig åt önsketänkande som att ”grön kapitalism” ska åstadkomma en ”hållbar tillväxt”. Dagens konkurrensökonomi är, emellertid, oförenlig med en hållbar utveckling då den bygger på att företagen måste växa för att överleva i den globala konkurrensen och evig tillväxt är en omöjlighet på en begränsad planet. En omställning till en solidarisk samverkansökonomi är möjlig, önskvärd och nödvändig. Decentraliserad kreditgivning, nya och mer demokratiska bolagsformer och ett reglerat och stabilt bankväsende som överlever utan ständig tillväxt är viktiga ingredienser i en sådan omställning. Även nya skattebaser behövs.

Dagens globaliserade kapitalism hotar inte bara miljön och demokratin utan även marknadsekonomin. Många branscher kännetecknas av höga marknadsbarriärer och det är svårt för nya företag att utmana de etablerade företagens oligopol. Världsekonomin domineras alltmer av ett antal megakoncerner och över hälften av världshandeln sker inte längre mellan olika företag utan mellan olika enheter inom en och samma koncern. Denna internhandel utgör ingen fri marknad utan priserna sätts här ofta på administrativ väg av olika styrelser, inte helt olik det slags handel som ägde rum mellan skilda

enheter av de statliga jätteföretagen i Sovjetunionen. Beteckningen blå planekonomi har ibland använts för att beskriva den här utvecklingen.

Så länge demokratin inskränks till den politiska sfären blir dess förmåga att forma samhällsutvecklingen relativt begränsad, då det är i den ekonomiska sfären som alltmer av den verkliga makten finns i vår tid. Medan politisk makt, i en demokrati, fördelas enligt principen en valsedel en röst så fördelas ekonomisk makt enligt principen en sedel en röst. Världens åtta rikaste personer äger lika mycket som den fattigaste halvan av mänskligheten och sällan sammanfaller dessa båda grupperns intressen. Saudiska oljeshejker, ryska oljeoligarker och amerikanska frackingmiljardärer vill fortsätta att tjäna pengar på oljefält och gasfyndigheter, trots att detta driver på klimatförändringar som förvärrar fattiga människors utsatthet. I det längre perspektivet hotas vi alla av fossilföretagens brist på samhällsansvar, fyra femtedelar av världens kända fossilreserver skulle behöva ligga kvar under jord för att vi ska ha en chans att klara 1,5-graders-målet. Särintressen står här mot allmänintresset. Samma sak gäller i finansbranschen där egenintresset hos en begränsad skara finansjonglörer driver på en för alla andra skadlig spekulatsekonomi, som dränerar den reala ekonomin på resurser.

Demokratin, alltså allmänintresset, behöver besitta tillräcklig ekonomisk makt för att kunna agera självständigt gentemot resursstarka särintressen. Lobbying, dolt partistöd och svängdörrar mellan politik och näringsliv urholkar idag demokratins förmåga att stå upp för allmänintresset. Med smärtsam tydlighet åskådliggörs detta i en rapport från IMF, internationella valutafonden, som upplyser om att världens regeringar sammantaget årligen satsar runt 5 000 miljarder dollar på fossilsubventioner, om kostnader för hälsovård och skador på miljön räknas in (Working paper 15/105, IMF). Att på detta sätt det ohållbara istället för det hållbara – fossilt istället för förnybart – subventioneras, är en följd av att mäktiga särintressen väger tyngre än allmänintresset.

I en framtida balansekonomi, som inte bygger på ständig expansion, blir rättvis fördelning av resurser av stor vikt. En kraftfull fördelningspolitik blir bara möjlig om den politiska sfären lyckas bryta sin underordning under den ekonomiska sfären.

Ekonomisk demokrati fanns heller inte i de statssocialistiska länderna i det forna östblocket. Den officiella propagandan hävdade förvisso att alla produktionsmedel ägdes gemensamt av folket. I praktiken innehades all politisk och ekonomisk makt i dessa enpartistater av korrumperade partieliter som med starkt repressiva metoder slog vakt om sin maktställning. Gapet mellan makteliten och resten av befolkningen var avgrundsdjup och frånvaron av oberoende medier medförde att problem, såsom den allvarliga miljöförstörelsen, sällan blev föremål för offentlig debatt och, än mindre, åtgärdades.

Globalkapitalism och statssocialism, blå och röd planekonomi, är lyckligtvis inte de enda ekonomiska system som står oss till buds. En solidarisk ekonomi i balans med naturen öppnar en väg ut ur dagens återvändsgränder. Det finns mycket vi kan göra för att stegvis och med fredliga medel vrida utvecklingen åt rätt håll. Erfarenheten visar att våldsamma revolutioner sällan infriar sina löften och att slutresultatet ofta skrumpnat till att enskilda makthavare bytts ut snarare än att grundläggande maktrelationer mellan styrande och styrda förändrats. Maktkoncentration har, sammanfattningsvis, lett katastrofalt fel både när marknaden dominerat över politiken och tvärtom. Decentralisering av makt, politisk som ekonomisk, är en grön grundtanke. Hur ska detta konkret gå till? Här följer några förslag som skulle kunna få betydelse. Framställningen gör inte anspråk på fullständighet och sådant som nya välfärdsåtgärder, delandets ekonomi och

cirkulär ekonomi tas inte upp här då dessa företeelser belysts i många andra sammanhang och i växande grad bejakas även av etablerade institutioner som EU-kommissionen.

Forskning och kunskapsspridning

Ett nationellt centrum för en solidarisk ekonomi inom naturens ramar behöver inrättas. Detta skulle få i uppgift att inhämta information om efterföljansvärda exempel i omvärlden, men också att självständigt utveckla egna konkreta modeller och att stödja pilotprojekt. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Hållbar finansiell infrastruktur

Ett välfungerande kreditväsende utgör en central samhällsfunktion. Utan kreditförsörjning skulle många goda företagsidéer aldrig ha kunnat förverkligas och lånefinansiering gör det möjligt att upprätthålla vital offentlig verksamhet också under lågkonjunkturer. Banker och kreditinstitut har, emellertid, under senare decennier alltmer kommit att fjärma sig från den reala ekonomin, den som handlar om att ta emot sparares insättningar och låna ut dessa till investeringar, och istället har en alltmer vildvuxen spekulationsekonomi växt fram där handel med derivat och andra finansiella instrument hamnat i fokus. Finanskrisen 2008 har inte lett till den återreglering av finanssektorn som många hade hoppats på. MP ställer sig bakom att den statliga bankgarantin enbart borde omfatta egentlig bankverksamhet, in- och utlåning till den reala ekonomin, och inte derivathandel och annan spekulativ verksamhet. En sådan lagstiftning infördes i USA efter börskraschen 1929 och mycket talar för att avvecklingen av denna lag vid millennieskiftet bäddade för finanskrisen några år senare. Därför bör Sverige införa en lag som separerar affärsbanker från investmentbanker samt begränsa den statliga bankgarantin till de förra. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Vidare bör Sverige när så är möjligt nationellt beskatta, eller på andra sätt motverka, kortsiktig spekulation med riskfyllda finansiella instrument och när så inte är möjligt agera för detta på europeisk och global nivå. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

I Sverige domineras kreditmarknaden av ett fåtal storbanker, som samtliga har formen av börsnoterade aktiebolag. I skarp kontrast till denna finansiella monokultur finns på många håll i omvärlden en betydande kooperativ banksektor och därtill en mångfald av lokalt förankrade banker och kreditinstitut samt i några länder även offentligt ägda banker inriktade på infrastrukturinvesteringar.

Det finns all anledning att även i vårt land befrämja en mer diversifierad kreditmarknad och stimulera framväxten av olika slags banker för att tillgodose behov som dagens storbanker endast täcker bristfälligt – det må handla om bättre kreditförsörjning av småföretag utanför storstadsregionerna eller riskkapital till gröna innovatörer. Därför bör åtgärder vidtas för att diversifiera Sveriges banksystem på lokal, regional och statlig nivå så att en högre andel av bankerna blir offentligt och kooperativt ägda. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

För att förenkla för privatpersoner och småföretag ska bankerna åläggas att hantera kontanter som garanterar alla en rimlig servicenivå. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Lokala kreditinstitut

I USA är drygt 100 miljoner av landets 325 miljoner invånare medlemmar i credit unions, ett slags kooperativa banker. Dessa kreditinstitutioner har vanligen en utpräglat lokal förankring och benämns då community banks, till vilka även åtskilliga mindre privata banker brukar räknas. Flertalet av dessa banker har klarat finanskrisen avsevärt bättre än storbankerna på Wall Street. I ekonomiskt eftersatta områden, med svag närvaro av traditionella banker, har både i USA och Storbritannien etablerats en form av kreditinstitut benämnd CDFI (Community Development Financial Institution). Dessa är speciellt inriktade på långivning – och ekonomisk rådgivning – till personer och mindre företag som har svårt att få lån av det konventionella bankväsendet. Det amerikanska finansdepartementet har upprättat en speciell CDFI-fond som kapitalförsörjer det dryga tusental CDFI:er som finns runtom i USA, och privata aktörer som investerar i dessa speciella kreditinstitut erhåller skattelättnader. I Storbritannien är det i hög grad CDFI:er som kreditförsörjer Community Interest Companies, en ny typ av lokala företag vars överskott i allt väsentligt återinvesteras i verksamheten och som inte kan köpas upp av konventionella aktiebolag. Även i Sverige skulle en CDFI-plattform kunna göra nytta. Därför bör det utredas hur en sådan kan upprättas. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Det sextiotal fristående sparbanker som ännu finns kvar i Sverige kan sägas utgöra en sorts lokala offentliga kreditinstitut, där kommunfullmäktige utser hälften av de så kallade huvudmännen. Den lokala och regionala ekonomin utgör investeringsfokus för dessa banker, och överskott används främst till att stärka bankens likviditet medan en mindre del går tillbaka till bygden i form av bland annat stöd till föreningslivet. Dessa lokala sparbanker har agerat ansvarsfullt och klarat sig väl när storbanker råkat i kris. De regler och kontrollsystem som införts för att hejda storbankernas riskabla beteende riskerar att sätta käppar i hjulet för sparbankerna. Det är viktigt att regelverket tar hänsyn till de olika bankernas förutsättningar.

En bättre kreditförsörjning av den lokala ekonomin har också en tydlig jämställdhetsaspekt då denna inte är lika mansdominerad som storföretagssfären.

Det är därför angeläget att de lokala sparbankernas villkor förbättras. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Lokala och regionala valutor

På många håll i världen – såväl i rika som fattiga länder – förekommer lokala valutor parallellt med de nationella. Dessa går bara att använda inom ett geografiskt avgränsat område och ”läcker” därför inte ut i den stora globala ekonomin utan måste konsumeras i lokalsamhället och gynnar på så vis det lokala näringslivet. När en lokal valuta inte endast går att använda i det omedelbara lokalsamhället utan även i angränsande områden, så benämns den ibland regional valuta och i bland annat Tyskland har flera sådana valutor vuxit fram under senare år och i några fall har lokala banker aktivt stött framväxten av dessa. Även i Sverige behöver lokala och regionala ekonomier stärkas.

Därför bör införandet av lokala och regionala valutor uppmuntras och om så behövs underlättas. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Kreditgarantiföreningar

Företag i en region kan gå samman och garantera varandras lån, vilket förbättrar lånevillkoren och gör att banker vågar låna ut pengar också till sådana företag som annars skulle ha nekats krediter. Norra Italien är Europas kreditgarantitaste region och detta anses verksamt ha bidragit till traktens blomstrande småföretagsamhet.

En ekonomi som i betydande grad drivs av samverkanskraft, istället för ensidig fokusering på konkurrenskraft, skapar förutsättningar för ett samhälle bortom dagens hierarkiska och patriarkala ordning.

Statliga banker

Statliga banker spelar en viktig roll i många länder. Några exempel är de statliga bankerna i Indien och Brasilien. Historiskt intressant är Reconstruction Finance Corporation (RFC) som finansierade president Roosevelts New Deal program för att mildra effekterna av den djupa ekonomiska kris som följde på borskraschen 1929. Till skillnad från hur den amerikanska centralbanken, Federal Reserve, agerade under finanskrisen 2008 så såg inte RFC som sin främsta uppgift att rädda och kreditförsörja privatbankerna utan gav lån direkt till småföretagare och andra av den reala ekonomins aktörer runtom i USA. RFC gav även lån till stora infrastrukturprojekt, som återbetalades genom de intäkter som de färdiga projekten gav upphov till och sålunda inte belastade statskassan.

Även på delstatsnivå i USA finns ett intressant exempel: Bank of North Dakota (BND). Denna bank ägs av delstaten North Dakota och grundades 1919, som en följd av att delstatens lantbrukare hade svårt att få lån från etablerade storbanker. Banken samarbetar nära med lokala banker i North Dakota och kreditförsörjer dessa med lågräntelån. I förhållande till folkmängden har delstaten flest community banks i hela USA, något som bidragit till ett vitalt lokalt näringsliv och en arbetslöshet långt under rikssnittet. Vid större infrastrukturprojekt lånar delstaten av sin egen bank, BND, och räntekostnaderna går på så vis tillbaka till statskassan, vilket påtagligt sänker totalkostnaden för omfattande projekt och bidrar till North Dakotas starka statsfinanser. BND är fokuserad på den reala ekonomin och ägnar sig inte åt handel med derivat och andra finansiella instrument och har därför gått relativt oskadd genom finanskrisen – ja, med undantag för två år har banken gått med överskott varje år under sin nu snart hundraåriga existens; en del av överskottet betalas in till delstatens finansministerium och resten stärker bankens likviditet. North Dakota är den enda av USA:s delstater som håller sig med en egen offentligt ägd bank, men efter finanskrisen växer intresset i många andra delstater för att etablera liknande banker.

I Tyskland är en tredjedel av bankerna offentligt ägda, en tredjedel är kooperativa och en tredjedel privata. Landets tredje största bank är Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW), som grundades 1948 för att bidra till återuppbyggnaden efter andra världskriget och som till 80 procent ägs av den tyska staten, medan delstaterna äger resten. Bankens utlåning lånas upp till drygt 90 procent på gängse kapitalmarknader, men då detta huvudsakligen sker genom utgivning av obligationer som garanteras av staten så

åtnjuter KfW goda lånevillkor. Detta i kombination med att banken inte behöver göra utdelningar till privata aktieägare, samt är undantagen från bolagsskatt, gör att den kan tillhandahålla lån till lägre ränta än privata banker. Den får emellertid inte konkurrera med dessa utan har en kompletterande funktion i lägen där privat kapital inte går att mobilisera i tillräcklig grad. Fyrtio procent av bankens investeringar har under senare år gått till klimat- och miljöinvesteringar och lån till kommunala energibolag som vill satsa på energieffektivisering och förnybar energi har getts hög prioritet. På regional nivå finns Landesbanken, som ägs av förbundsländerna, alltså de tyska delstaterna, och på lokal nivå spelar sparbanker, Sparkassen, en betydande roll.

Det är ofta svårt att mobilisera privat kapital till investeringar i omogna gröna teknologier såsom, exempelvis, vågkraft. Det som på sikt kan ge stora samhälls-ekonomiska vinster kan i ett kortare perspektiv te sig företagsekonomiskt riskfyllt, men om offentliga medel investeras initialt så vågar ofta privat kapital följa efter. Storbritannien etablerade 2012 en statlig grön investeringsbank, Green Investment Bank, med två uppgifter: att generera vinst och att minska utsläpp av växthusgaser. Staten försåg banken med ett grundkapital på 3,8 miljarder pund. Dessa offentliga medel skapade en hävstångseffekt och attraherade privat kapital till investeringar i förnybar energi, energieffektivisering, avfallshantering och annan grön infrastruktur. En väl kapitaliserad grön investeringsbank behövs också i Sverige, för att få fart på innovation och företagande i gröna branscher. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Offentligt ägda banker på statlig, regional och rentav kommunal nivå skulle kunna spela en betydelsefull roll i Sverige, så som redan sker på många håll i omvärlden. Dessa skulle kunna väsentligt höja investeringsvolymerna i hållbara transporter, förnybar energi, energieffektiva bostäder och annan grön infrastruktur. Nuvarande oligopol, bestående av ett fåtal privata storbanker, förminskar Sveriges framtid och riskerar att ytterligare förvärpa dagens svåra regionala och sociala obalanser.

Riksbanken

Under 1800-talets första decennier gav privata banker ut sedlar i en rad länder, vilket skapade ett tilltagande kaos på penningmarknaden. Vid århundradets mitt infördes i land efter land lagstiftning som gav centralbanken monopol på att trycka sedlar. Idag har alltså Sveriges Riksbank, och motsvarande institutioner i andra länder och valutaområden, monopol på utgivningen av mynt och sedlar, men då dessa bara omfattar några få procent av den totala penningmängden i en modern ekonomi så har i praktiken privata banker och kreditinstitut återtagit makten över penningutgivningen, då dessa endast behöver uppfylla krav på begränsad reservkapitaltäckning när de beviljar lån. Den som har makt över kreditflödena i ett samhälle bestämmer i hög grad vilka idéer som får möjlighet att förverkligas och vilka typer av företag som får chans att växa och har på så vis ett avgörande inflytande över hela samhällsutvecklingen. Är det rimligt – eller förenligt med de bärande principerna i en demokrati – att denna enorma makt läggs i händerna på ett litet antal aktörer i finanssektorn? Ur ett demokratiskt perspektiv ter det sig angeläget att Riksbankens makt över penningutgivning – och därmed kreditflöden – stärks. Det förs en växande internationell debatt kring markant höjda kapitaltäckningskrav för privata banker. De båda ekonomerna Jaromir Benes och Michael Kumhof, knutna till forskningsenheten på Internationella Valutafonden (IMF), har i en uppmärksam rapport fört fram tankar på 100 procents reservkapitaltäckning

(full reserve banking). Huruvida detta är rätt väg att gå eller om Riksbankens ställning kan stärkas, eller rentav återfå monopol på penningkapande, på andra sätt bör förutsättningslöst utredas. Därför bör riksbanken återfå huvudansvaret för penningutgivningen. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Ett stärkt demokratiskt inflytande över penningutgivning och kreditflöden förutsätter även en återdemokratiserad riksbank. Det är orimligt att funktioner som på ett avgörande sätt formar hela samhällsutvecklingen flyttas ut ur demokratin och förläggs till en förment självständig riksbank, som bara svagt och indirekt kontrolleras av riksdagen. Den världsledande amerikanske ekonomen och nobelpristagaren Joseph Stiglitz menar att tiden nu är mogen att kritiskt utvärdera Reagans och Thatchers projekt att göra västvärldens centralbanker självständiga. Han framhåller att Indien, Brasilien med flera länder som inte självständiggjort sina centralbanker i själva verket klarat den senaste finanskrisen bättre än flertalet västländer. Stiglitz ställer också frågan vad som egentligen åsyftas med "självständig" och påpekar att de som sitter i ledningarna för västerländska centralbanker naturligtvis inte befinner sig i något ideologiskt vakuum och han finner det problematiskt att de så ofta hämtas från finanssektorn, alltså just den sfär som gett upphov till dagens kris. Självständiga riksbanker skapades som en reaktion på att politiker ökat inflationen med en oansvarig ekonomisk politik, men det är inte längre ett särskilt sannolikt scenario. Den kortsiktiga nyliberala lösningen från 70-talet är inte bästa medicinen för en stabil och trygg riksbank som gynnar en hållbar samhällsutveckling.

En utredning bör få i uppdrag att ta fram en färdplan för Riksbankens återdemokratisering och hur dess uppdrag kan utvidgas till att även omfatta mål om social rättvisa och naturresurshushållning. Riksbanken bör återdemokratiseras genom att dess självständighet ersätts med en tydligare politisk styrning och kontroll av att de politiska målen nås. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Det förs en växande internationell debatt om att en stat, istället för att ta upp dyra lån från investmentbanker och andra privata långgivare, skulle kunna låna av sin egen centralbank till nollränta till investeringar i sådant som förnybar energi och energieffektivisering av bostäder. Den avkastning som sådana produktiva investeringar genererar kan sedan användas till att betala av dessa lån. Regeringen bör låta utreda hur staten, för att påskynda de stora infrastrukturinvesteringar som klimatomställningen kräver, i högre grad skulle kunna låna av sig själv via riksbanken. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Investeringar i infrastruktur, fastigheter och liknande ska normalt sett finansieras via anslag i statsbudgeten, enligt budgetlagen. Investeringarna bokförs då som kostnader i statsbudgeten, vartefter utgifterna uppstår. Infrastruktur, exempelvis järnväg, kommer emellertid att kunna användas under många år. Det är därför mer rimligt att fördela kostnaden över hela investeringens livslängd.

I kommuner och företag bokförs kostnader för investeringar genom avskrivningar. Att ta lån för att jämna ut mellan inkomster och utgifter under en längre period bör vara lika självklart för staten som för kommuner och företag som vill investera. Med nuvarande statliga redovisningslogik konkurrerar infrastrukturinvesteringar som direktavskrivs med löpande utgifter som barnbidrag och sjukpenning, under utgiftstak som ofta är snålt tilltagna. Denna ordning behöver ändras så att samhällsviktiga framtidsinvesteringar inte försenas eller uteblir. Staten, på samma sätt som företag och kommuner, bör upprätta en investeringsbudget i vilken kostnader för investeringar bokförs som avskrivningar. En modell där statsbudgeten delas i en driftsbudget och en

kapitalbudget fanns tidigare, men avskaffades 1976. Därför bör en statlig investeringsbudget införas. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

AP-fonder och pensionssystem

Svenska folket har makt som vi inte använder. Vi äger tillsammans enormt mycket pengar. AP-fonderna är ett antal statliga fonder som skapats för att förvalta svenska folkets pensioner. I AP-fonderna finns hundratals löntagareägda miljarder, men de skulle kunna investeras på ett sätt som gav långsiktig samhällsnytta i avsevärt högre grad än vad som för närvarande är fallet. Det finns goda möjligheter att ändra på detta, ta kontroll och börja använda AP-fonderna så de främjar en ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar utveckling.

Ägandet i de svenska börsnoterade bolagen har förändrats dramatiskt sedan 1990-talets början. Det långsiktiga och aktiva ägandet har minskat medan ägare som vill ha kortsiktig avkastning ökat dramatiskt. Utländska aktieägare, mest amerikanska och brittiska pensionsfonder, ägde år 2000 hela 40 procent av börsvärdet. Svenska finansiella institutioner, mest aktiefonder och försäkringsbolag, stod för 30 procent. Alltså kontrolleras de svenska börsbolagen av ägare som prioriterar snabba vinster framför långsiktiga investeringar som ger jobb och trygghet i Sverige i framtiden. Pension är inte, mer än till en liten del, uppskjuten lön och kan betraktas som en sorts beskattning av de som arbetar. Den bästa pensionsförsäkringen är alltså ett blomstrande näringsliv med många anställda i Sverige även i framtiden. Snabba och kortsiktiga klipp ger ingen trygghet. Det bästa vi kan göra med våra gemensamma tillgångar i form av pensionsfonder är alltså att investera dem klokt, i företag som kan bidra till välstånd och hållbar utveckling; inte minst är det viktigt att investera i lokala och regionala fonder som kan stödja nya företag. Så kan risken för arbetslöshet minskas. Den som är arbetslös en tid av sitt yrkesverksamma liv får med dagens pensionssystem betydligt lägre pension. Idag används en stor del av löntagarnas pensionspengar i ett globalt spel där fondförvaltare flyttar dem dit avkastningen ökar snabbast. Inte sällan deltar pensionsfonderna – arbetarnas och tjänstemännens trygghetskapital – i spekulationer med valutakriser och ekonomiskt kaos som följd. De stora svenska institutionella kapitalförvaltarna, däribland AP-fonderna, måste utarbeta tydliga strategier för ägande med sikte på långsiktighet och aktivt engagemang. AP-fondernas maktlöshet och passivitet beror på riksdagsbeslut som tvingar dem att agera kortsiktigt. Vid sidan av krav på maximal avkastning ska fonderna ta vissa etiska hänsyn, men dessa är inte särskilt högt satta. AP-fonder får inte äga mer aktier än motsvarande 10 procent av röstetalet i ett börsnoterat företag. De amerikanska och brittiska pensionsfonder som är storägare på den svenska börsen har vanligen inga sådana restriktioner.

Goda föredömen finns, bland annat i Kalifornien, världens sjätte största ekonomi. De offentliganställdas pensionspengar i denna USA:s största delstat finns i två stora fonder som tillsammans förfogar över medel i nivå med Sveriges hela BNP och en viss andel av dessa medel investeras medvetet i långsiktigt hållbara företag som ger jobb åt delstatens invånare. Miljöteknik och miljövänlig produktion stöds kraftfullt i denna Green Wave, som initiativet kallas. Kaliforniens offensiva satsning på sunda investeringar av pensionskapital som gynnar vanliga löntagare, både nu och på sikt, står i skarp kontrast till svensk passivitet.

Mot bakgrund av detta bör AP-fonderna ges direktiv att utöva ett aktivt ägarskap i syfte att uppnå en ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling snarare än

kortsiktig lönsamhet. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna. AP-fonderna bör även ges tydligare direktiv att delta i nomineringskommittéer och bolagsstyrelser med syfte att nå hållbarhetsmålen. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna. Vidare bör kompetensen i AP-fondernas styrelser, och i bolagsstyrelser där AP-fonderna är representerade, breddas till att omfatta kompetens även i ekologisk och social hållbarhet. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

En del av svenskarnas pensionskapital har genom premiepensionssystemet (PPM) blivit en del av den globala spekulationsekonomin. Vi förväntas välja mellan en uppsjö av olika fonder. De främsta vinnarna i systemet är fondförvaltarna. Kortsiktig vinstjakt står i skarp kontrast till långsiktig och hållbar samhällslönsamhet, som är det som krävs för att vi ska kunna trygga pensionerna. Detta system som vill göra oss alla till småspekulanter är inte hållbart varken samhällsekonomiskt, ekologiskt eller socialt och måste därför avvecklas. Pengarna i premiepensionsfonderna bör överföras till en offentlig grön investeringsfond, där utbetalningarna kommer från avkastningen från reala investeringar istället för spekulation. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Vindkraftverk och järnvägsräls blåser inte bort i en finansstorm på börsen. Detta betyder att varje individs innestående saldo bevaras men att utbetalningarna görs från avkastningen på de gröna investeringarna.

Nya typer av företag

Menar vi allvar med att hålla ekonomin inom naturens ramar krävs nya företagsformer och ett näringsliv som inte drivs av vinstmaximering och tvång att ständigt växa. Framgångsrikt hållbart företagande bygger mer på samarbetskraft än konkurrenskraft. Goda exempel finns runt om i världen.

Socialt företagande är ett begrepp som i Sverige främst kommit att förknippas med företag för människor som står långt från den ordinarie arbetsmarknaden. Men alla företag borde vara sociala – varför ska vi överhuvudtaget acceptera ett asocialt näringsliv? Det är ingen naturlag att aktiebolag ska ha förmåner som inga vanliga personer har, till exempel evigt liv, eller att hänsyn till aktieägare ska prioriteras högre än hänsyn till alla andra som påverkas av ett bolags verksamhet. Ett företag är i själva verket ett knippe av kontrakt mellan olika intressenter såsom ägare, anställda, underleverantörer och kunder.

Kvartalskapitalismens förödande kortsiktighet bidrar till att stimulera intresset för nya företagsformer. På många håll i världen växer nya koncept fram för att främja företagande som syftar till vidare nytta och mening än vinstmaximering och där fler intressenter än aktieägare bereds reellt inflytande. En viktig del i detta arbete är att skapa företagsformer där alla som berörs av ett företags verksamhet (stakeholders) också har inflytande över driften: ägare, anställda, underleverantörer, konsumenter, lokalbefolkning, framtida generationer och ekosystemen, där de båda sistnämnda kategorierna lämpligen företräds av miljöorganisationer eller annan ekologisk kompetens.

Det är en felaktig föreställning att små och medelstora företag vill växa till varje pris. En tysk forskningsrapport från ett ansett institut för ekologisk ekonomi i Berlin, IÖW (Institut für Ökologische Wirtschaftsforschung), visar att många företag i den här kategorin hellre satsar på kvalitet och lokal förankring samt, inte minst, på att ge medarbetarna rimlig balans mellan arbete och privatliv, vilket över tid ger större arbetslust och lägre sjukfrånvaro.

Här några exempel på nya företagsformer:

Benefit corporations

I USA har många delstater i sin aktiebolagslagstiftning infört paragrafer som tillåter – och i några fall ålägger – företagsledningen att ta hänsyn till fler berörda grupper än enbart aktieägarna. Vid flera amerikanska universitet och tankesmedjor pågår en vital idéutveckling kring nya former av bolagsstyrning, där förslag om styrelserepresentation, alternativt remissförfarande med vetorätt, för olika grupper av intressenter förs fram som sätt att demokratisera landets storföretag. Den nya företagsformen benefit corporation är ett konkret utslag av denna strävan efter ett företagande med bredare syfte än att maximera vinsten åt aktieägarna. Delstatskongressen i Maryland biföll 2010 en motion om att införa benefit corporation som ny företagsform, där strävan efter sociala och ekologiska överskott ges en med ekonomisk vinst jämbördig ställning. Sedan dess har flertalet av USA:s delstater infört liknande lagstiftning. Benefit corporations fungerar på samma sätt som konventionella bolag, men med högre krav på samhällsansvar och transparens. Certifieringen kan jämföras med rättvisemärkningen Fair Trade.

Intresset sprider sig snabbt även utanför USA. I dagsläget har fler än 2 000 B Corps i 50 länder och 130 branscher valt att certifiera sig, upplyser B Labs, som är en non-profit-organisation som ansvarar för certifieringen av Benefit corporations. Långt fler använder sig av B Labs metoder för kvalitetssäkring, utan att ha tagit steget fullt ut till certifiering. Alla dessa företag försöker, var och en på sitt sätt, omdefiniera vad som räknas som framgång i näringslivet. För att uppnå detta krävs ändringar av själva dna, arvsmassan, i systemet. Bolagsformen benefit corporation är en av många delar i den utvecklingen. Särskilt i USA, men alltmer även i Sverige, har utdelning till aktieägare kommit att få högsta prioritet på bekostnad av alla andra intressen. Detta skeva förhållande är lyckligtvis ingen naturlag, utan fullt möjligt att ändra genom politiska beslut. Aktiebolag i den form vi nu har, med en jämfört med fysiska personer stark rättslig ställning, är för övrigt ett relativt nytt fenomen i historien. När aktiebolag först introducerades fick de tidsbegränsade tillstånd att verka för att uppnå ett specifikt mål, som exempelvis att bygga en kanal. Samhället är inte statiskt utan förändras i allt snabbare takt och det är naturligt att vårt sätt att bedriva företag då också förändras. Det pågår diskussioner i olika amerikanska städer om att gynna benefit corporations i upphandlingar, och även skattelättnader för denna företagstyp diskuteras. Lagstiftning om benefit corporation som en särskild bolagsform kan ses som ett sätt att hjälpa näringslivet tillbaka till sin rätta roll i samhället, nämligen att skapa hållbart välstånd för alla och inte främst för allt tunnare elitskikt. Företag som ensidigt fokuserar på aktieägarintresset tenderar att bli teknikkonservativa. Sådana företag stannar ofta kvar i föråldrade produktionsätt för att mjölka ur de sista vinstkronorna ur tidigare investeringar, istället för att fortast möjligt introducera ny resurssnål teknologi. Ur ett renodlat aktieägarperspektiv kan det finnas en logik i ett sådant förhållningssätt, medan saken kommer i annan dager om företag istället prioriterar att skapa samhällsekonomiska mervärden. Att fortsätta driften i ett ålderstiget, sedan länge avbetalt, kärnkraftverk skapar mervärden för aktieägarna men riskerar att förorsaka stora samhällsekonomiska kostnader. På samma sätt skulle ett företag som drivs som ett benefit corporation, och låter alla som berörs av företagets verksamhet få inflytande, ha svårt att motivera brunkolsbrytning.

Även i Sverige behövs en företagsform som uttryckligen syftar till att skapa nytta för alla berörda intressenter, inte bara aktieägarna. Hur lagstiftningen för en sådan bör se ut i vårt land bör skyndsamt utredas och, vidare, bör utredas hur vi genom upphandlingsregler och skattelagstiftning kan gynna en sådan företagsform. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

SVB

I Sverige finns sedan 2006 bolagsformen aktiebolag med särskild vinstbegränsning (SVB-bolag), vars huvudsyfte inte är vinstmaximering. Hittills har dock endast ett fåtal sådana bolag etablerats.

CIC

Community interest company är en företagsform som finns i Storbritannien sedan 2005 och påminner om svenska SVB-bolag, men har på ett helt annat sätt lyfts fram av såväl folkvalda som civilsamhälleliga företrädare. Idag finns drygt 12 000 CIC-företag inom äldrevård, utbildning, lokalproducerad vindkraft och andra verksamheter med tyngdpunkt i lokalsamhället. Högst 35 procent av det årliga överskottet får delas ut till ägarna medan resten måste återinvesteras i verksamheten och ett CIC-företag får bara säljas till ett annat CIC-företag.

SCIC

Société Cooperative d'Intérêt Collectif är en sorts blandkooperativ som instiftades som företagsform 2001 av den dåvarande rödgröna regeringen i Frankrike. Såväl personal som brukare, men också kommuner, föreningar och företag, kan bli medlemmar i dessa kooperativ vars syfte inte främst är medlemsnytta utan allmännytta (intérêt collectif) och då vanligen inom ett geografiskt avgränsat område – t ex kan det handla om att bygga ut vindkraft och solenergi i en region. Vart femte år genomförs en ”kooperativ revision” för att kontrollera att verksamheten bedrivs i enlighet med de kooperativa intentionerna. Företagsformen är skattemässigt gynnad.

Andelsjordbruk

En grupp japanska kvinnor tog i mitten av 1960-talet kontakt med lokala lantbrukare för att direkt av dessa kunna köpa giftfria livsmedel. Den här sortens direktkontakt mellan konsument och producent fick namnet teikei, vilket är det japanska ordet för samarbete, och under 1980-talet spred sig företeelsen till USA och Kanada och kom där att kallas community supported agriculture (CSA). CSA-rörelsen har under senare år växt i omfång och omfattar idag flera miljoner konsument. Det handlar, i korthet, om att ett antal hushåll går samman och inför odlingssäsongen abonnerar på en lantbrukares avsättning, som genom denna förskotts betalning kan minska sitt beroende av bankkrediter; vanligt är också att konsumenterna själva, i varierande grad, deltar i jordbruksarbetet och alltså agerar som ”prosumenter” (producent och konsument). Genom att diverse mellanhänder i distributionsledet försvinner så lyckas ofta CSA förena hög kvalitet med lågt pris. Också i Sverige sprids nu det här konceptet och benämns då ofta andelsjordbruk.

Löntagarägda företag: ESOP

ESOP står för Employee Stock Ownership Plan och är ett från början amerikanskt program som gör att personalen via en stiftelse blir delägare i företagen de arbetar i. Den amerikanska kongressen lagstiftade om ESOP i början av 1970-talet och såväl demokrater som republikaner ställde sig bakom att på detta sätt öka löntagarägandet i landets näringsliv. Det finns flera skäl att överväga ett liknande system i Sverige.

1. Brist på inflytande över den egna arbetssituationen, allt från arbetstidens förläggning och längd till arbetets innehåll, skapar stress och utbrändhet. Ett system med ökat löntagarägande och löntagarinflytande i näringslivet kan motverka detta. Detta ger även bättre förutsättningar för en mer jämställd företagsstyrning.
2. Vi har ett stort problem med generationsskiften, inte minst på landsbygden, där äldre
3. Vi ser också en bristande långsiktighet i näringslivet.

Sophie Nachemson-Ekwall, forskare vid Handelshögskolan i Stockholm, belyser detta i sin uppmärksammade rapport Hållbar ägararkitektur för Sverige (2016), där hon beskriver hur kortsiktig vinstjakt hotar det långsiktiga värdeskapandet i företagen. Med hänvisning till den problemformulering och de fördelar som beskrivits ovan, bör helt eller delvis medarbetarägda företag stimuleras och det bör utredas vad som skulle krävas för att få till stånd ett ESOP-liknande system i Sverige. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Mondragon

Mondragonkooperativen grundades 1956 i Mondragon i Baskien i norra Spanien och är med sina drygt 74 000 medarbetare ett av landets tio största företag. Denna kooperativa jättekoncern har en egen bank och ett eget universitet och ligger i teknologisk framkant. Koncernen omfattar idag 261 olika företag, vilket illustrerar hur diversifierad verksamheten blivit, men är också uttryck för ambitionen att ett Mondragonföretag inte ska vara så stort att reellt medarbetarinflytande omöjliggörs; länge fanns en tumregel om att när ett företag inom koncernen vuxit till fler än 500 medarbetare så delades det upp på mindre enheter. Den tillåtna lönespridningen inom koncernen, från verkställande ledning till de lägst avlönade, var tidigare 3:1 men är numera 9:1. Varnande röster har höjts under senare år för att de ursprungliga kooperativa idéerna steg för steg håller på att överges under trycket av globalisering och långtgående samarbeten med konventionella storföretag, exempelvis stiger andelen medarbetare som inte är delägare. Andra framhåller att Mondragonandan i allt väsentligt lever vidare i den säregna blandning av stormötesdemokrati och representativa församlingar som alltjämt styr över koncernens investeringar och verksamhetsinriktning. Till och med under djupa lågkonjunkturer är avskedanden ovanliga, istället brukar temporärt övertaliga medarbetare i ett Mondragonföretag kunna beredas plats i ett annat som för tillfället går bättre. Många personalägda företag har, i olika länder, tagits över av de anställda efter att den tidigare ägaren försatt företaget i konkurs och långtifrån alltid lyckas rekonstruktionen. Mondragonkooperativen visar vad som är möjligt när ett kooperativt företagande istället får möjlighet att växa fram stegvis och av egen kraft och där betydande resurser läggs på innovationer, såväl tekniska som sociala. Det demokratiska företagandet i Mondragon har på många håll i världen blivit en inspirationskälla. Det amerikanska stålarbetarfacket USW har exempelvis inlett ett samarbete för att ta modellen till USA.

Emilia-Romagna

Den norditalienska regionen Emilia-Romagna kännetecknas av ett diversifierat näringsliv präglat av små och medelstora företag. Samverkansstrukturer såsom gemensamma inköpscentraler, distributionskanaler och kreditgarantiföreningar har lyckats förena stordriftsfördelar med det småskaliga företagandets korta kommunikationsgångar och lokalkännedom. Ett antal svenska och italienska kommuner och regioner har bildat utbytesplattformen Sweden-Emilia Romagna Network (SERN).

Hållbar och rättvis förvaltning av gemensamma resurser

Existerande system för utsläppshandel är ofta komplicerade och ineffektiva. Det finns emellertid enkla och transparenta lösningar. Ideella organisationer och rörelser som amerikanska Citizens' Climate Lobby – med den svenska avläggaren Klimatsvaret – liksom bland andra den världsledande klimatforskaren James Hansen, föreslår en ökande avgift på fossilbränslen som återförs till hushållen genom månatliga utbetalningar. Många amerikanska städer, inklusive större sådana som Philadelphia, och delstaten Kalifornien, har ställt sig bakom uppropet för en lag om något slags Carbon Fee and Dividend-system. Olika varianter av idén att sätta ett tak på hur mycket koldioxid som får släppas ut och ta betalt för rätten att släppa ut den, Cap-and-dividend-system, har lyfts flera gånger i den amerikanska kongressen. Det senaste lagförslaget står demokraten Chris van Hollen för, med stöd av ytterligare 28 kongressledamöter. Van Hollens förslag, The Healthy Climate and Family Security, går ut på att alla intäkter från utsläppsauktionerna förs tillbaka till invånarna i USA, lika mycket till var och en, vilket ger en kraftfull omfördelning till förmån för låginkomsttagare. I och med att systemet kommer att driva på omställningen till förnybar energi och energieffektivisering kan också många nya jobb komma att skapas i dessa branscher. Såväl Sveriges klimatpåverkan som de ekonomiska och sociala klyftorna behöver minskas. Det behövs därför en utredning om hur ett system med utsläppstak för koldioxid och medborgarutdelning, skulle kunna utformas i Sverige. I detta ingår att finna en för Sverige lämplig avvägning mellan utdelning till medborgare och offentligt finansierade åtgärder för klimatomställning. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Det är angeläget att se över vilka allmänningar i Sverige, utöver atmosfären, som skulle behöva förvaltas långsiktigt och hållbart utifrån samma principer om allmänintresse. Mineraler och hav är exempel på viktiga gemensamma naturresurser. Det behövs en kartläggning av våra gemensamma tillgångar, hur var och en av dem bäst förvaltas på ett långsiktigt hållbart sätt, vilka uttag och vilken användning som kan tillåtas inom ramen för bevarande, och hur eventuell avkastning fördelas på ett rättvist sätt. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Det handlar om såväl att begränsa utsläpp av skadliga ämnen som att inte överutnyttja resurser eller avstå från att exploatera dem. När hänsyn tas till alla inblandades intressen framstår inte skövling av urskog för kortsiktig vinst åt aktieägare i ett skogsbolag, eller mineralbrytning som ödelägger en bygd, som ett ekonomiskt, socialt och ekologiskt ansvarstagande alternativ. Elinor Ostrom, den hittills enda kvinnliga ekonomipristagaren till Nobels minne, dokumenterade hur lokalbefolkningar över hela världen genom sinnrika sociala innovationer uthålligt lyckas förvalta skogar, fiskrika vattendrag och andra allmänningar. Den som lever i och av naturen har ett

egenintresse av att motverka miljöförstöring. Ett framgångsrikt exempel väl värt att inspireras av är hummerfisket i den amerikanska delstaten Maine. De lokala fiskarna är demokratiskt organiserade i råd som i praktiken avgör hur mycket som får fiskas och hur. De som fiskar i kustzonen måste själva äga sina båtar. Storbolagens fartyg, med sina frånvarande ägare, får hålla sig längre ut till havs på behörigt avstånd från hummerns föryngringsområden. Hummer och lokalsamhällen frodas i Maine tack vare att lokalt näringsliv och delstatspolitiker samarbetar, medan utfiskning och avfolkning är en bitter realitet i många andra kustområden. Det är nödvändigt och fullt möjligt att även i Sverige ställa om till förvaltning istället för förbrukning av våra gemensamma tillgångar.

Sverige är ett regel- och skatteparadis för gruvbolag och denna orimliga ordning måste lämna plats för en rättvis fördelning, såväl mellan regioner som mellan generationer, av de ekonomiska överskott som verksamheten skapar; i takt med att vi rör oss mot en cirkulär ekonomi minskar betydelsen av de extraktiva näringarna. 1993 avskaffade riksdagen det så kallade kronoandelsinstitutet, som innebar att staten hade rätt till andel med hälften i en bearbetningskoncession som beviljats någon annan än staten. Det bör utredas om kronoandelsinstitutet, eller liknande, skulle kunna återinföras, samt mekanismer som försäkrar att gruvbolag betalar för de miljöskador de orsakat, i de fall de beviljats tillstånd att prospektera eller bryta mineraler. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Bostäder och infrastrukturinvesteringar

En bostad är en rättighet för alla, inte bara dem med tjocka plånböcker, och inte en vara vilken som helst. Människors hem måste fredas från spekulationsekonomin. Det krävs konkreta åtgärder för att avstyra och undvika finansiella bubblor och krascher på den svenska bostadsmarknaden. Likaså är det angeläget att stegringen av värde på mark i attraktiva områden – till exempel centrala lägen eller intill kollektivtrafik – i högre grad återförs till samhället och kommer till nytta.

Här diskuteras några förslag.

Redan nu kan svenska kommuner ta ut marknadsmässig tomträttsavgäld för mark de äger och hyr ut. Ett sådant system underlättar för mindre byggherrar och byggemensskaper, då de inte behöver betala en stor summa direkt, som de skulle fått göra om de istället köpt marken. Intäkterna från uthyrningen av marken kan kommunen sedan använda för investeringar som ger samhällsnytta. Det finns flera exempel på framgångsrik och omfattande användning av sådana system. I Hongkong har markarrendet varit högt i över 100 år. Som mest har upp till 40 % av stadens budget bestått av markarrendeintäkter. Inkomstskatten är å andra sidan mycket låg och moms saknas. Det moderna kollektivtrafiksystemet, tunnelbanan, har finansierats via markhyresintäkter. Satsningen är därmed i princip självfinansierande, eftersom markvärdet höjs av samhällsnyttiga infrastrukturinvesteringar. Under perioden mellan 1970 och början av 1990-talet återfördes 39 % av alla markvärdehöjningar till staden och över hälften av infrastruktursatsningarna finansierades på detta vis, enligt studier. Det finns all anledning att tänka i liknande banor i Sverige. När exempelvis nya stambanor byggs kommer till dess stationer att öka. Det är bättre hushållning med samhällsekonomin att denna mark, om den är offentligt ägd, behålls och hyrs ut, än att den säljs. Då kan avkastningen kontinuerligt användas för gemensam nytta för lång tid framöver.

Därför bör kommuner uppmuntras att hyra ut mark och ta ut marknadsmässig tomträttsavgäld istället för att sälja den för exploatering. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna. Vidare bör investeringar i högre grad finansieras med markarrenden på marknadsmässig nivå. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Utöver mer strategisk användning av markarrenden behöver ytterligare styrmedel för att stävja spekulation och minska sociala och ekonomiska orättvisor övervägas.

Tidigare fanns en fastighetsskatt i Sverige, men den har ersatts av en kommunal fastighetsavgift med så tandlös fördelningsprofil att den inte ger nämnvärd effekt i dessa avseenden. En intressant modell värd att titta närmare på är att beskatta markvärde. Intäkterna kan användas till gemensamma nyttigheter eller återföras direkt till enskilda människor genom exempelvis höjt grundavdrag på inkomstskatten. Med ett progressivt upplägg skulle ett sådant system kunna bidra till att utjämna ekonomiska och sociala ojämlikheter. Idén har diskuterats länge i olika länder och i vitt skilda politiska läger.

Ett exempel på hur idén att beskatta markvärde tillämpats i praktiken är Pittsburgh i USA: en stad som klarade sig relativt väl genom den senaste finanskrisen. Staden motverkade spekulation i fastigheter genom att inrätta ett system med markvärdesskatt. Man utgick från en traditionell fastighetsskatt på 1970-talet som successivt förändrades så tyngdpunkten kom att ligga på beskattning av markvärde i stället för byggnader. Istället för en spekulationsbubbla fick staden en byggboom: betydligt fler av befolkningen fick tillgång till bostäder. När markägande medförde en kostnad ökade incitamenten till aktiviteter som kunde ge intäkter att betala skatten med. Staden förtätades, fler företag etablerades, arbetslösheten minskade, liksom brottsligheten. Incitamenten till ökad ekonomisk utveckling handlar inte bara om att markägare behöver säkra möjligheter att betala markskatten, utan även att bankernas incitament att låna ut till improduktiv fastighetsspekulation minskar. De kan då bli mer benägna att låna ut till företag som genom investeringar i nyproduktion ökar behovet av arbetskraft.

Det finns alltså goda argument för att närmare undersöka hur en ren markskatt, eller en tudelad fastighetsskatt som i Pittsburgh, skulle kunna fungera i Sverige för att motverka bostadsbubblor. En reform liknande den i Pittsburgh skulle kunna genomföras i Sverige om kommuner fick möjlighet att justera om den kommunala fastighetsavgiften och anpassa den till marknadsläget. Möjligheten att ge kommuner möjlighet att justera om den kommunala fastighetsavgiften så att den helt eller delvis består av markvärdes-skatt och lägga den på en nivå som är hög nog att motverka spekulation och bubblor, behöver utredas. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Fördjupning <http://www.motala.se/media/uploads/Hållbara-atraktiva-boenden-med-social-hänsyn-och-social-ekonomi.pdf>

Handlingsplan för ekonomisk jämlikhet

De ekonomiska klyftorna har blivit extrema, såväl i Sverige som i världen. Den rikaste procenten i Sverige äger nu mer än vad de fattigaste 90 procenten förfogar över. Och i en rapport från den ansedda biståndsorganisationen Oxfam äger nu den rikaste procenten av världens befolkning mer än övriga 99 procent tillsammans (Wealth: Having it all and wanting more, Oxfam 2016). En handlingsplan för ekonomisk jämlikhet i Sverige måste tas fram. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Skattereformer för att minska ekonomisk ojämlikhet

Inkomstklyftorna har sedan 1980-talet vuxit snabbare i Sverige än i något annat OECD-land. Statistik och forskning visar att den ökade ekonomiska ojämlikheten beror på dels att kapitalinkomsterna vuxit snabbare än löneinkomsterna, dels att den svenska fördelningspolitiken monterats ner. När Sverige gick med i EU hade vi ett av de mest progressiva skattesystemen bland medlemsländerna. Nu har vi istället det minst progressiva av alla, jämfört med de 15 ursprungliga EU-länderna.

Mot bakgrund av detta är reformer som syftar till ökad progressivitet i skatteskalan väl motiverade. Skatt efter bärkraft är en viktig princip. Det är rimligt att den som har det bättre ställt ekonomiskt bidrar mer till det gemensamma än den som har det sämre. Vidare är det orimligt att inkomster av förvärvsarbete beskattas hårdare än andra inkomster och tillgångar. Exempelvis har den som ärver per definition inte själv arbetat ihop det hen får men slipper nu helt skatt på arvet.

Som nämnts tidigare, behövs en gedigen handlingsplan för att minska den ekonomiska ojämlikheten. Här följer några förslag på åtgärder.

Den arvsskatt som avskaffades helt i Sverige den 1 januari 2005 var progressiv på så vis att större arvslotter beskattades högre än mindre och mindre närstående arvs- och testamentstagare beskattades hårdare än närstående. Även gåvoskatt togs ut på egendom som gavs bort.

Ett lagförslag på ett återinförande av arvsskatt, eventuellt kompletterad med en återinförd gåvoskatt, behöver tas fram. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Förmögenhetsskatten är avskaffad i Sverige sedan den 1 januari 2007, trots att den gav betydande intäkter till statskassan (närmare 5 miljarder kronor 2005 och nästan 6 miljarder 2006).

Ett lagförslag på ett återinförande av förmögenhetsskatt behöver tas fram. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Den privata skuldsättningen är alldeles för stor i Sverige. Framför allt är bristen på bostäder och de uppblåsta priserna ohållbara. En viktig åtgärd för att komma till rätta med bostadsbubblan är att fasa ut ränteavdragen. Regeringen behöver skyndsamt ta fram ett förslag på hur det ska göras. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Behov, inte betalningsförmåga, ska avgöra vad vi gemensamt ska subventionera. RUT- och ROT-avdrag, som främst utnyttjas av personer som har det relativt gott ställt, bör därför avskaffas. Istället bör hemtjänst och annan hjälp till behövande personer prioriteras. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Bolagsskattens utformning bör ses över. Även företag bör bidra efter förmåga. Det är orimligt att stora koncerner kan skatteplanera och betala mycket liten eller ingen skatt. Ett sätt vore att göra bolagsskatten progressiv och höja den för större företag och sänka den för mindre företag. Sådana system finns i elva OECD-länder. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Valter Mutts (MP)

Annika Lillemets (MP)

Carl Schlyter (MP)